

Deutsch, Martin

Slavobrána a slavnostní ohňostroj v Brně u příležitosti sňatku Josefa I. s Amálií Vilemínou v roce 1699

Opuscula historiae artium. 2019, vol. 68, iss. 1, pp. 56-67

ISSN 1211-7390 (print); ISSN 2336-4467 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/141531>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Slavobrána a slavnostní ohňostroj v Brně u příležitosti sňatku Josefa I. s Amálií Vilemínou v roce 1699

Martin Deutsch

Ephemeral decorations such as festive and triumphal arches or funerary architecture were an indelible part of the art and culture of the age of the baroque. This paper focuses on a print by engraver Johann Christoph Laidig († 1717) of Brno depicting a festive arch and fireworks device erected to celebrate the wedding of Emperor Joseph I to Duchess Wilhelmine Amalia in Brno on 24 February 1699. The paper looks first at the preparations for this celebration and goes on to describe and interpret the emblems that formed the dominant feature of the decorations applied to the festive arch. These emblems, always in pairs, were primarily an expression of the predestined nature of the couple's union and of the newlyweds' personal, moral, and dynastic affinity. This paper primarily seeks to critically reflect on the significance of the emblematic decorations on the festive arch within the context of art history, but also from a socio-political perspective, as the imperial wedding was looked on above all as a guarantee of peace, a happy future, and the eternal glory and rule of the Habsburg dynasty. The paper also includes a transcription of the German edition of the festive fireworks' programme translated into Czech.

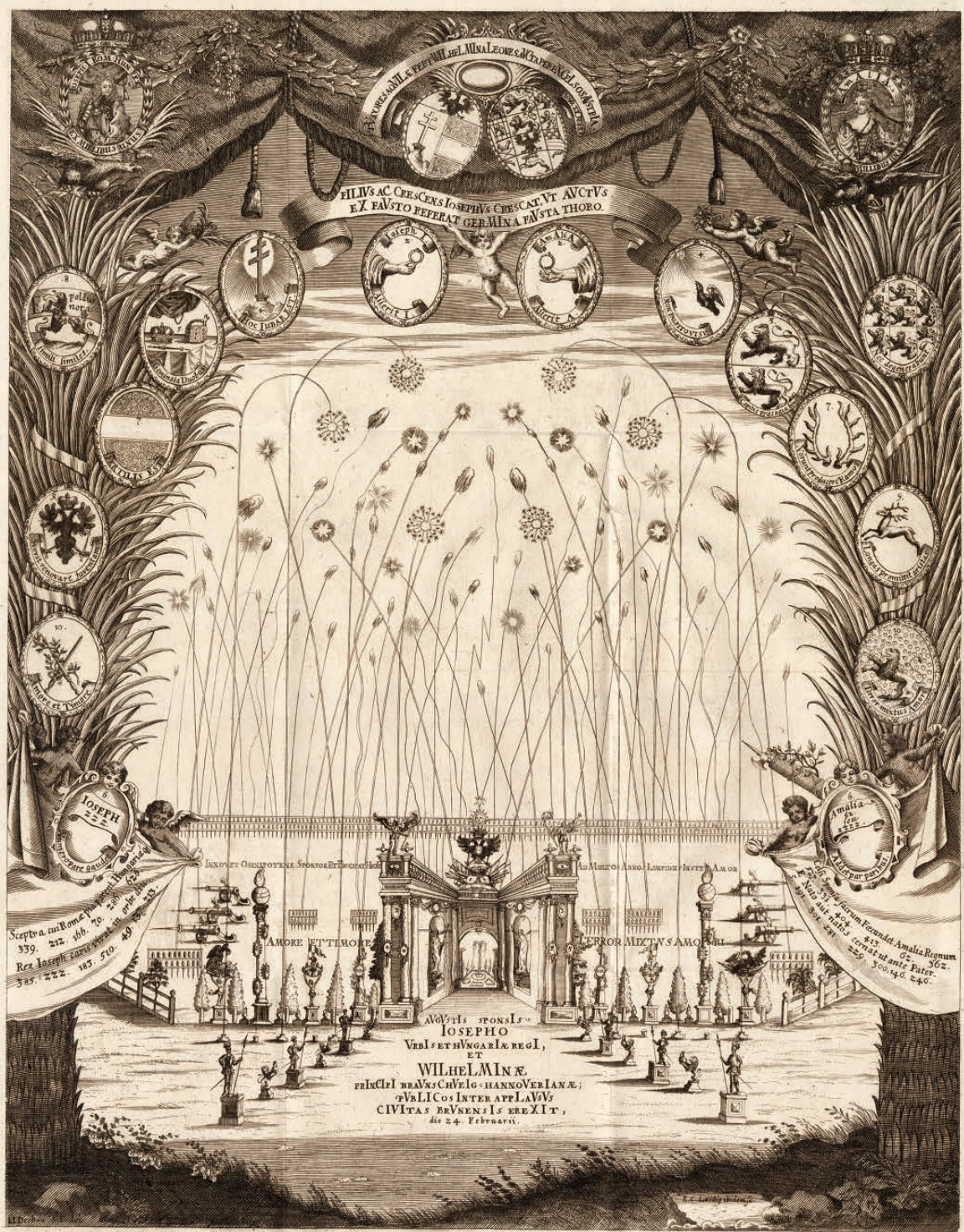
Keywords: Baroque festivities; ephemeral architecture; emblems; Johann Ignaz Dechau; Johann Christoph Laidig; Brno

Mgr. Martin Deutsch
Seminář dějin umění, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno / Department of Art History, Faculty of Arts, Masaryk University, Brno
e-mail: 418762@mail.muni.cz

Období baroka je neodmyslitelně spojeno s velkolepými oslavami a připomínkami významných událostí. Narození vytoužených potomků, korunovace panovníků, triumfální průvody, divadelní hry, kanonizace světců či smuteční náboženské obřady byly příležitostmi, jež byly obvykle doprovázeny efemérní uměleckou výzdobou.¹ Nejinak tomu bylo při oslavách sňatků mezi příslušníky panovnických rodů, které se staly nanejvýš příhodnou možností k osobní i rodové reprezentaci, stejně jako k vyjádření ideálních morálních hodnot novomanželů. Tuto skutečnost příznačně ilustruje rytina brněnského grafika Johanna Christopa Laidiga († 1717) z roku 1699, jež znázorňuje slavobránu s řadou emblémů a slavnostní ohňostroj na blíže neurčeném místě v Brně u příležitosti svatby uherského a římskoněmeckého krále Josefa I. (1678–1711), syna císaře Leopolda I. (1640–1705), s brunšviccko-lüneburskou vévodkyní Amálií Vilemínou (1673–1742).² [obr. 1] Laidigova rytina je součástí tisku, který bod po bodu popisuje průběh ohňostroje.³

O přípravách ohňostroje nás částečně informují zápisy ze zasedání městské rady uložené v archivu města Brna. Z těchto protokolů zjišťujeme, že organizace slavnosti byla záležitostí městské reprezentace v čele s tehdejším primátorem Balthasarem Antonem Heldenreichem (asi 1630–1709) a dvěma členy městské rady Johannem Ignazem Dechauem († 1711) a Paulem Heinrichem Happelem.⁴ 6. února 1699 byl primátorovi Heldenreichovi představen program slavnosti včetně Laidigovy rytiny s popisem (slavobrána v zápisech není zmiňována).⁵ Na témž zasedání byl schválen tisk programu ohňostroje i s rytinou, jímž byl pověřen městský knihtiskař František Ignác Sinapi (1650–1702).⁶ Autorem ideového konceptu a kresebného návrhu mědirytiny byl zmíněný brněnský radní Johann Ignaz Dechau, jenž se stal zřejmě hlavním organizátorem celé slavnosti.⁷

Festivity provázely budoucí císařovnu Amálii Vilemínu již na cestě z Modeny do Vídně a vyvrcholily v hlavním městě monarchie 1. března 1699.⁸ Z dochovaného brněnského tisku je zřejmé, že se slavnostní ohňostroj uskutečnil na den vjezdu nevěsty do Vídně 24. února 1699.⁹ Díky popisu programu

EXPLICATIO SYMBOLORUM.

(1) In insigni Iosephi Rom. Regis est Aquila, et in Sponsae septem Leones, unde dicitur: **TU TORIS AQUILA E LEONES.**
 (2) Pontifex filii annulos, cum consensu requirit ad matrimonium, unde Iosephi I. obliuissas I. (in *Philosophia*) asserit, quod vellet eam habere, et ipsa pariter Amalia, asserit A.
 (3) JOSEPHUS, ex sui Regibus est Iulus ex mille, et AMALIA quoque hunc numerum habet M. I.
 (4) Insigne Hungariae habet crucem, quae est lux Fidei, Sponsa gerit Aquilam, quae in suo semper alpe sui seu hinc crucis probatur.
 (5) Duae coronae Rom. et Hungaricae parantur heredibus nascendis, Sponsa habet duos Simul. LEONES qui praegunt duos natos coronandos.
 (6) JOSEPHUS valet in cabalifico tria paria, hoc est 222: Amalia vero 62, seu, si dividit numerum 6 2222, addet ergo par paribus.
 (7) Campi Austriae, qui sunt fecundissimi, Sponsa genital duo ramula cornua cervi, vocantur per similitudinem, ad ramos amonia, dabunt ergo, et producent rami ramos.
 (8) à **ELLENORUM** nascuntur duo leones coronati, unus Romana, alter Archiducalis, Sponsa habet etiam leones, unde ait, quod et ipsa similiter pariet.
 (9) Aquila diu vivit, et renovat se, sic et cervus Sponsae, sicut esse longaevis, quod promittit longam vitam.
 (10) Symbolum Regis est **AMORE, et TIMORE**, nempe reget, hoc ipsum est in Sponsae insigni.

1 – Johann Ignaz Dechau – Johann Christoph Laidig, *Kurtze Verfassung des gefertigten Künstlichen Lust- und Ehren-Feuer=Werks*, mēdirytina, 1699. Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek, sign. 308776-C ALT MAG ALT

brněnské slavnosti a rytině Johanna Christopha Laidiga máme komplexní představu o její podobě.¹⁰ Text ve třiceti osmi bodech podrobně seznamuje s průběhem ohňostroje u slavobrány, který započal fanfárami za doprovodu tympánů a salvou z šesti připravených děl. Po celou dobu slavnosti brněnští dělostřelci a ohňostrůjci odpalovali rakety a koule z děl a moždífů, které zkrášlovaly oblohu a vzbuzovaly úžas a okouzlení mezi přítomnými diváky.¹¹ Díky různým druhům a barvám vystřelovaných raket nebo např. kašně, jež chrtila ohnivé plameny, docházelo dle popisu k pozoruhodným zvukovým a světelným efektům. Tato hra světelných a ohňových kompozic z explodujících raket a koulí na obloze nad zářivě osvětlenou efemérní architekturou je podstatným doplňkem ilustrace. Nelze opomenout další dva známé brněnské grafické listy znázorňující velmi podobné slavnostní ohňostroje s odlišnými efemérními stavbami. První se vztahuje k oslavě narození arcivévodky Leopolda Josefa (1700–1701)¹², syna Josefa I. a Amálie Vilemíny, a druhý ke korunovací Svatotomské madony (1736), uctváňého kultovního mariánského obrazu a Palladia města Brna.¹³

Skutečným ohniskem brněnské oslavy sňatku následníka trůnu Josefa I. s brunšvicko-lüneburskou vévodkyní Amálií Vilemínou však byla slavobrána zpodobněná na rytině, již tvořila jednoduchá konstrukce protilehlých zdí s představenými dvojicemi sloupů korintského řádu, architrávem a balustrádou. [obr. 2] Protilehlá diagonálně vysunutá křídla umožňovala perspektivní průhled skrze čelní portál ke kašně. Slavobrána byla vyzdobena císařskými insigniemi s trofejemi, sochami sv. Jana Křtitele a apoštola sv. Tomáše¹⁴ ve spodních nikách, dvěma sochami fám s trubkami, hořícími koulemi v podobě astrolábů na balustrádě a emblémy v medailonech. Po obou stranách slavobrány se nacházely jehlanové obelisky, Herkulovy sloupy korunované astroláby a dvojice soch štítů nesoucích štíty a císařské orlice.¹⁵ Očíslované emblémy s lemmaty, znázorněné v detailu kolem ústřední scény s příležitostnou architekturou a ohňostrojem, byly umístěny v průčelí slavobrány, na jehlanových obeliscích a Herkulových sloupech. Deset emblémů uspořádaných vlevo se obsahově a významově pojí s osobností budoucího císaře Josefa I., zatímco stejný počet emblémů v pravé části odkazuje k jeho manželce Amálii Vilemíně. Číslo deset není náhodné, jelikož představuje dokonalé číslo vyjadřující celek a naplnění. Díky číslování, lemmatům a hlavně výkladu „symbolů“ ve spodní části rytiny (viz *Explicatio Symbolorum*) je zřejmé, že emblémy vyjadřující vzájemnou rodovou, morální a osobní afinitu novomanželů tvořily páry a dle vzájemných vztahů byly také rozmístěné na slavobráně.¹⁶ [obr. 3, 4]

Text v nápisové pásce nahoře nad prvními dvěma emblémy obsahuje chronogram 1699: „Vilemína nese lvy, ochránce orlice. Díky vznešeným předkům bude země vzkvétat.“¹⁷ Již v tomto textu je naznačena predikce narození potomků Josefa a Amálie Vilemíny a období zlatého věku. Pictury obou emblémů umístěných v nástavci čelního portálu znázorňují znaky novomanželů.¹⁸ Ve znaku Josefa I. je císařská orlice,

uherský dvojramenný kříž vycházející z uherské koruny a rakouská pole s bílým břevnem. Orlice symbolizuje majestátnost a ochrannou moc panovníka coby římskoněmeckého krále (1690). Dvojramenný uherský kříž, jehož základem je uherská koruna, připomíná Josefův první královský titul (1687 korunován uherským králem) a vládu nad Uhrami. Dvě rakouská pole protnutá bílým břevnem představují znak habsburského rodu a současně rakouské země jako srdce Svaté říše římské. Tyto symboly orlice, dvojramenného uherského kříže i rakouských polí se objevují samostatně v dalších třech Josefových emblémech. Erb Amálie Vilemíny se sedmi lvy, orlicí, jelenem a dvěma parožími odpovídá znaku brunšvicko-lüneburského vévodství. Tyto motivy jsou rovněž významově rozvedeny v emblémech nevěsty.

Následuje další nápisová páska s textem, jenž udává stejný chronogram roku svatby 1699: „Syn Josef vyrostl a dospěl, aby posílen sňatkem ze šťastného požehnaného lože, přivedl na svět požehnané potomstvo.“¹⁹ [obr. 5] Dvojice emblémů označených číslem dva znázorňuje gesta předání prstenů na znamení stvrzení sňatku a souhlasu novomanželů. „Joseph I. Asserit I.“ a „Amalia Asserit A.“ v lemmatech těchto emblémů značí vzájemnou blízkost, a především vyvolenost manželů. Skutečnost, že jsou si manželé vzájemně souzeni a vyvoleni, je zde vyjádřena symbolikou číselné řady a abecedy, v nichž číslo jedna a písmeno A leží v obou případech na prvním místě. Josef I. má totiž ve jméně dvě jedničky (Joseph I.) a Amálie tři písmena A.²⁰ Tato vzájemná předurčenost vyplývá rovněž z další párové dvojice emblémů s portréty Josefa I. a Amálie Vilemíny, nesených orly korunovanými říšskými korunami. Král a budoucí císař Josef I. je „první z tisíc“ („Ex milibus Unus“) všech králů a jeho chotí se stane vévodkyně Amálie Vilemína, „první z tisíc“ („Ex milibus Una“), jež usedne na trůn po boku nejmocnějšího vladaře.²¹ Tato lemmata odpovídají dobové panovnické reprezentaci známé z četných spisů nebo uměleckých děl, v nichž Josef I. figuruje jako nejmocnější panovník, dědic věčné říše, král zlatého věku a záruka trvalého míru.²² Tyto emblémy byly vždy po jednom naproti sobě umístěné v průčelí slavobrány.²³

Pictura Josefova čtvrtého emblému s lemmatem „Hoc lubar Est“ („Toto je slunce“) opět znázorňuje uherský dvojramenný (patriarchální) kříž, vyrůstající z uherské koruny, tentokrát však v zářícím slunci.²⁴ Solární symbolika patřila k velmi důležitým prvkům panovnické reprezentace, jejíž pomocí vladaři deklarovali výlučnost a vznešenost již od dob starověku.²⁵ V období 17. století je spojována zejména s francouzským králem Ludvíkem XIV. (1638–1715), ale také s jeho znepráteným bratrancem císařem Leopoldem I.²⁶ Počínaje římskou korunovací z roku 1690 bude i budoucí římský císař Josef I. považován za tzv. světlo světa, slunce stvořené Bohem na zemi neboli *alter sol*.²⁷ Zářící slunce z emblému tak personifikuje Josefa I. jakožto dědice, v němž se odráží lesk jeho otce, a jako nadějný mírotvůrce, jenž „papsky“ míru a světlem víry „zazáří“ nad Uhrami neustále ohrožovanými osman-

2 – Johann Ignaz Dechau – Johann Christoph Laidig, **architektura a výzdoba slavobrány**, výřez z mědirytiny Kurtze Verfassung des gefertigten Künstlichen Lust- und Ehren=Feuer=Werks, 1699. Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek, sign. 308776-C ALT MAG ALT

skými Turky.²⁸ Protějšková pictura orlice letící ke slunci s lemmatem „Non Palpito Visu“ („Neuhnu pohledem“) v tomto případě odkazuje k manželčím ctnostem, oddanosti, věrnosti a zbožnosti. Amálie Vilemína bude bez ustání následovat svého manžela, tak jako sluneční pták orel letí vstříc zářícímu slunci.²⁹ Inspiraci pro tento čtvrtý emblém mohl snad autor předlohy Johann Ignaz Dechau nalézt v emblematické knize lineckého jezuita Franze Reinzera (1661–1708) *Meteorologia Philosophico-Politica, in duodecim Dissertationes per Quaestiones Meteorologicas et conclusiones Politicas divisa, appositisque Symbolis illustrata* (vyd. Augsburg 1698), v níž je v kapitole *Dissertatio V. Conclusio IV.* uveden výklad o slunečním ptáku orlu, jenž vzlétá ke slunci.³⁰ Vzájemný vztah obou emblémů reflektuje i jejich původní umístění v prostřední části představených sloupů vlevo.

„Dvě koruny, římská a uherská, jsou připraveny pro narozeného dědice; manželka má dva stejné lvy, kteří jsou předzvěstí dvou korunovaných potomků.“³¹ Jak výstižně shrnuje explicatio symbolorum č. 5, dvě koruny na prvním emblému páteho páru s lemmatem *Geminata Duobus* odkazují k oběma královským titulům Josefa I., syna (tj. narozeného dědice) Leopolda I. a Eleonory Magdalény (1655–1720). Na druhé pictuře téhož páru vidíme dva lvy jakožto předzvěstí dvou budoucích potomků-synů novomanželů. Vztahovou afinitu obou emblémů naznačovalo i jejich umístění tentokrát v prostřední části sloupů vpravo. V pořadí šestý pár emblémů zahrnuje pouze nápisové pásky se jmény manželů a čísla dvě stě dvacet dva a šedesát dva. Tentokrát číselná symbolika jmen vycházející z kabaly

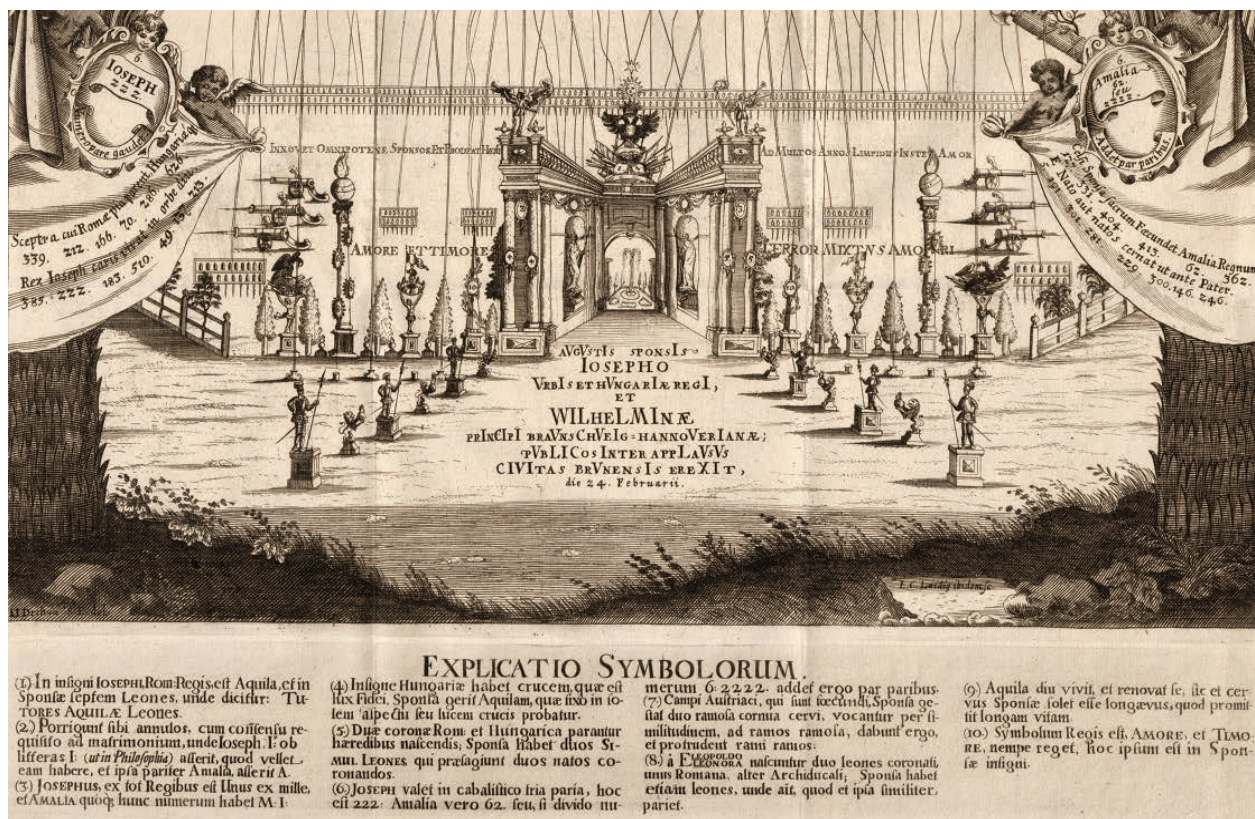
výstižně reflektuje vzájemný vztah, předurčenost a neodlučitelnost manželů.³² Jak je vysvětleno níže v explicatio symbolorum č. 6, Josef I. má v kabalistice číslo tvořící pár („Numero pare gaudet“) tzn. trojici dvojek a Amálie číslo šedesát dva, které když rozdělíme a následně vydělíme, získáme znovu trojici dvojek vedle sebe.³³ Dle kabalistických propočtů představuje číslo osm (tj. součet číselného záznamu jména Amálie) součet čtyř dvojek, nebo součet čísel šest a dva, totiž číselné vyjádření obou jmen současně. Kabalistická numerologie je využita i v souvislosti se čtyřmi elegii vepsanými do závěšů nesenými putti pod oběma těmito emblémy.³⁴ Součet číselných hodnot slov každého ze čtyř elegií je pochopitelně číslo 1699, tedy rok svatby. Šestá dvojice emblémů se nacházela na Herkulově sloupu vlevo.

Habsburkové již dříve projevovali velký zájem o kabalistické nebo alchymistické spisy či předměty a udržovali styky s židovskými mystiky.³⁵ Stejně tak i jezuité se zabývali učením kabaly a promyšleně využívali alfabatické a číselné symboliky pro vyjádření biblických proroctví nebo významných historických milníků. Svědčí o tom např. dochovaná synopse divadelní hry *Porta Joseph seu Porta Honoris* uvedené studenty brněnského jezuitského gymnázia a představiteli světské i církevní aristokracie 28. února 1699 při příležitosti oslav konce války s Turky a sňatku Josefa I. s Amálií Vilemínou.³⁶ Na titulním listu synopse je římskoněmecký a uherský král představen jako císař mírotvůrce, díky němuž je uzavřena „otomanská brána“: „QVo PaX Ab AVGVSto Caesare, aC a Porta OttoMannICa pro qVlnqVe LVstrls SoLennlter est ConCLVsa“.³⁷

Za tímto textem je zdůrazněn akuzativ singuláru latinského pax pacem, jenž dává v kabalistické numerologii součet devadesát devět. [obr. 6] Numerický kabalistický záznam z této divadelní synopse je tedy rovněž jednoznačným odkazem k roku 1699, v němž byl uzavřen a posléze svatbou stvrzen mír. V divadle brněnského jezuitského noviciátu byla rovněž vztyčena slavobrána, která se stala hlavní kulisou tohoto dramatu.³⁸ Autor hry, rektor zdejší koleje a noviciátu, Ferdinand Koblitz (1636–1707, rektorem brněnské koleje 1696–1699)³⁹ čerpal inspiraci ze starozákonní knihy Ezechielovy, jež prorokuje mír a pokoj mezi dříve znesvářenými izraelskými kmeny.⁴⁰ V osmačtyřicáté kapitole o rozdělení země mezi dvanáct izraelských pokolení je popsáno dvanáct bran Jeruzaléma pojmenovaných podle izraelských kmenů, z nichž jedna na východě se nazývá Josefova: „Na východní straně bude měřit čtyři tisíce pět set loket; tam budou tři brány: jedna brána Josefova, jedna brána Benjamínova a jedna brána Danova.“⁴¹ Josefova brána či slavobrána v rámci dramatu byla tedy zjevnou alegorií míru (na východě) a královské svatby stvrzující konec války: „Láska a bázeň v nebi, tak jako v nejslavnějším rakouském domě, sledují jasnou konjunkturu, vidí, že královské a evropské země drží namísto válečných štítů ohnivá zrcadla, v nichž se odráží zářivé světlo královské svatby a mnoho královských říší sjednocuje v míru.“⁴²

3 – Johann Ignaz Dechau – Johann Christoph Laidig, **emblémy tvořící dekoraci slavobrány**, výřez z mědirytiny Kurtze *Verfassung des verfertigten Künstlichen Lust- und Ehren=Feuer=Werks*, 1699. Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek, sign. 308776-C ALT MAG ALT

(1) In insigni JOSEPHI Rom-Regis est Aquila, et in Sponſae Iſepem Leones, unde dicitur: Tutores Aquilae & Leones.
(2) Porri quum ſibi annulos, cum conſenſu requiſito ad matrimonium, unde Joſeph. I. ob litteras I. (ut in Philoſophia) aſerit, quod vellet eam habere, et ipſa pariter Amalia, alicriſta.
(3) JOSEPHUS, ex tot Regibus eſt Iltus ex mille, et AMALIA quoque hunc numerum habet M. I.

(4) Inſigne Hungariae habet crucem, quae eſt lux Fidei. Sponſa gerit Aquilam, quae ſexo in oculiſ alpeſciti ſeu lucei crucis probatur.
(5) Duae coronae Romae et Hungariae parantur haeredibus natiendis, Sponſa habet duos SIMON. LEONES qui praeſagunt duos natos coronandos.
(6) JOSEPHUS valet in cabaliſtico tria paria, hoc eſt 222: Amalia vero 62. ſeu, ſi dividitur

metrum 6.2222. addet ergo par paribus.
(7) Campi Auitraci, qui ſunt ſecundum Sponſa geſtat duo ramola cornua cervi, vocantur per ſimilitudinem, ad ramos ramola, dabunt ergo, et proſtudent rami ramos.
(8) In Pſeſſoria natiſcuntur duo leones coronati, unus Romana, alter Archiducali; Sponſa habet eſſam leones, unde ait, quod et ipſa ſimiliter pariet.

(9) Aquila diu vivit, et renovat ſe. ſic et cervus Sponſae ſolet eſſe longaevis, quod promittit longam vitam.
(10) Symbolum Regis eſt AMORE, et TIMORE, nempe reget, hoc ipſum eſt in Sponſae inſigni.

4 – Johann Ignaz Dechau – Johann Christoph Laidig, **spodní část Laidigovy rytiny s výkladem emblémů**, výřez z mědirytiny Kurtze *Verfassung des verfertigten Künstlichen Lust- und Ehren=Feuer=Werks*, 1699. Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek, sign. 308776-C ALT MAG ALT

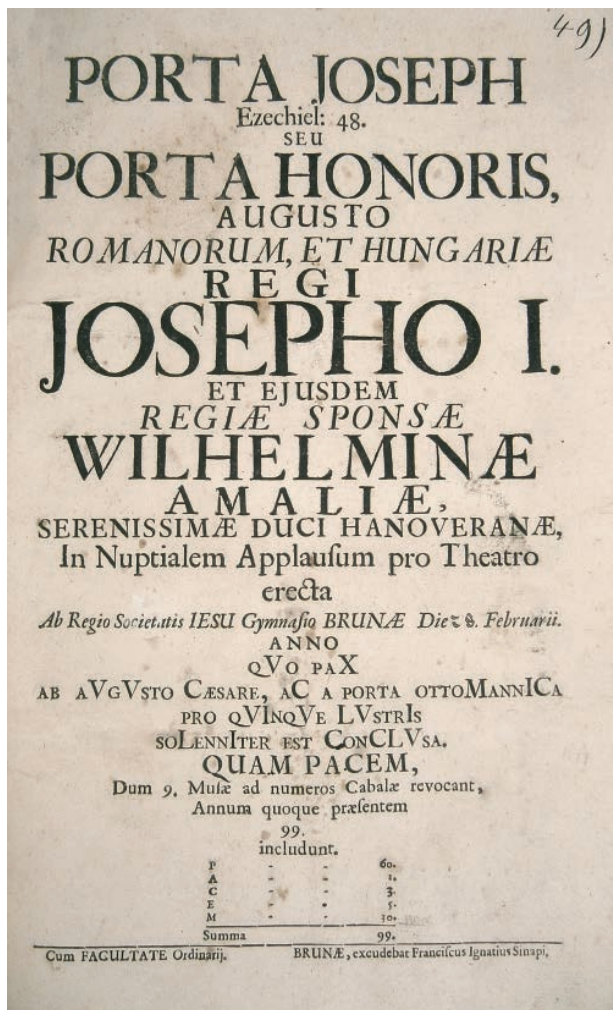

5 – Johann Ignaz Dechau – Johann Christoph Laidig, **nápisové pásky a emblémy v horní části Laidigovy rytiny**, výřez z mědirytiny Kurtze Verfassung des verfertigten Künstlichen Lust- und Ehren=Feuer=Werks, 1699. Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek, sign. 308776-C ALT MAG ALT

„Rakouská pole, jež jsou plodná“: těmito slovy je vyložen sedmý „Josefův“ emblém z Laidigovy rytiny s lemmatem „Fertilis est“ („Je plodný“), v jehož picture vidíme bílé babenberské břevno v poli.⁴³ S budoucím císařem a jeho ženou měl přijít zlatý věk míru a blahobytu a početné potomstvo vzešlé z tohoto sňatku mělo být zárukou zachování rodu a dynastické kontinuity.⁴⁴ Oslavou plodnosti je i protějškový emblém s lemmatem „Norunt producere Ramos“ („Dávají růst novým výhonkům“), který zpodobňuje jelení paroží s mnoha tzv. výsadami. Množství výsad z paroží je předzvěstí budoucích potomků Josefa I. a Amálie Vilemíny. Následující osmá dvojice emblémů tematicky navazuje na dva emblémy předchozí. „LEOpoldovi a ELEOnoře se narodili dva korunovaní lvi, jeden římský, druhý arcivévodský; manželka Amálie má také lvy, jsou si tedy navzájem podobní“: ve stručném výkladu obou emblémů nacházíme řadu podobností a významů. Aluze na dva korunované lvy-syny (Josefa I. a jeho bratra arcivévodu Karla)⁴⁵ císaře Leopolda I. a jeho manželky Eleonory Magdaleny (1655–1720) vyplývá z obou těchto jmen, jelikož z hlediska slovtvorby obsahují stejný kořen leo, tzn. latinsky lev.⁴⁶ V picture osmého emblému na „Josefově“ straně s lemmatem „A simili similes“ („Podobní z podobného“) se v nápisové pásce objevují tato jména nad sebou s vyobrazením lva uprostřed, namísto slovního vyjádření kořene jmen, tj. leo. Pod oběma jmény jsou znázorněni naproti sobě stojící dva korunovaní

lvi, oba budoucí císařové Josef I. a Karel VI. Lvi, kteří predikují početné potomstvo, se objevují i na protějším emblému s lemmatem „Nec degenerabunt“ („Nikdy nezhytnou“). Tak jako se císařskému páru Leopoldovi a Eleonore narodili tolik očekávaní synové, i jejich nástupci na císařském trůně Josef I. s Amálií Vilemínou měli dát světu potomstvo, aby bylo dosaženo věčného trvání rodu. Obě císařovny Eleonora a Amálie k sobě mohou být přirovnávány i z toho důvodu, že mají ve svých rodových erbech lvy.⁴⁷ Páry emblémů č. 7 a č. 8 se nacházely na Herkulových sloupech (pořadí: vpravo, vlevo).

„Orel dlouho žije a znovuzrozuje se, stejně tak jelen manželky žije dlouho a slibuje dlouhý život“: korunovaný orel s žezlem a mečem a jelen z deváté dvojice emblémů (umístěných na Herkulově sloupu vpravo) symbolizují dlouhověkost, čímž je vyjádřena předpověď dlouhého života obou panovníků a věčné vlády rodu.⁴⁸ Podle Aristotela má orel schopnost létat výše než ostatní ptáci, a proto je vládcem všeho ptactva.⁴⁹ V křesťanské tradici je orel chápán jako symbol Krista a jeho zmrtvýchvstání, jelikož se po smrti opět znovuzrozuje podobně jako bájný pták fénix.⁵⁰ Pictura dvojhlavé orlice s lemmatem „Suevit renovare Juventam“ („Stále obnovuje mláď“)⁵¹ deklaruje víru ve věčné trvání šťastné vlády Habsburků, jež bude zaručena díky četnému Josefově potomstvu. Korunovaná dvojhlavá orlice s žezlem a mečem v pařátech představuje zároveň devízu Josefova otce Leopolda I. *Consilio et Industria*

6 – Ferdinand Koblitz, titulní list synopse divadelní hry *Porta Joseph Ezechiel: 48. seu Porta Honoris*, 1699. Praha, Národní knihovna České republiky (Strahovská knihovna), sign. BC I 55/49

(„S rozvahou a plí“).⁵¹ Stejně tak i jelen „nevěsty“ v druhé pictuře s lemmatem „*Longas promittit aristas*“ („Slibuje dlouhé žně“) byl vnímán jako symbol dlouhého života a věčného trvání díky pravidelnému shazování a následnému dorůstání paroží. Ikonografie jelena jakožto symbolu věčnosti má v rámci antické i křesťanské tradice hlubší význam. Již Plinius Starší (23–79) ve své *Naturalis Historia* popisuje jelena jako hlavního nepřítele hadů, které dechem ze svých nozder vytahuje ze země a zašlapuje.⁵² V křesťanské tradici vystupuje jelen jako vítěz nad hříchem, jelikož požívá hady a následně se „očišťuje“ ve vodě.⁵³ Jelen tedy může současně odkazovat k panenské čistotě Josefově nevěsty.

„Devíza krále je: bude vládnout s láskou a bázní, stejná je také devíza jeho manželky.“⁵⁴ Poslední, v pořadí desátá dvojice emblémů zahrnuje devízy obou novomanželů (emblémy byly umístěné na jehlanových obeliscích). Žezlo ovinuté olivovou

ratolestí s mečem představuje Josefovou osobní devízu „*Amore et Timore*“ („S láskou a bázní“), kterou získal při příležitosti korunovace uherským králem roku 1687.⁵⁵ Amor znamená nejen lásku, ale i mír spojovaný s vládou Josefa I., zatímco Timor bázeň, s níž se pojí královský majestát.⁵⁶ O významu této devízy samostatně pojednává emblematická kniha *Symbolum de Amore et Timore, Emblematibus Condecoratum* (Augsburg 1690) belgického apoštolského protonotáře Gaspara Franciska Podevina, dedikovaná králi Josefu I.⁵⁷ Devíza Josefově manželky Amálie Vilémíny „*Terror mixtus Amori*“ („Strach spojený s láskou“) zpodobněná lvem na srdcovém poli má totožný význam. Lev, jakožto dominantní symbol Amaliina rodového erbů, ztělesňuje svrchovanost a reprezentuje panovnické ctnosti, jako jsou spravedlnost, rozhodnost či píle.

Díky archivním materiálům k brněnské festivitě a především ikonografickému materiálu v podobě Laidigovy rytiny si můžeme vytvořit celistvý obraz slavnosti od procesu příprav až po vizualitu efemérní dekorace a ohňostroje. Autor ideového konceptu Johann Ignaz Dechau pravděpodobně čerpal z dobových emblematických příruček⁵⁸, pomocí nichž mohl sestavit vhodný výběr emblémů výhradně pro danou slavnost. Díky číselným odkazům na efemérní architekturu máme konkrétní představu o jejich uspořádání a percepci z pohledu zúčastněného diváka. Emblémy určené pro slavoobránu a postranní Herkulovy sloupy a jehlanové obelisky měly odkazovat především k vzájemné afinitě, podobnosti a předurčenosti novomanželů, jejich šťastné budoucnosti v míru a slávě habsburského domu. Toho času brněnský radní Johann Ignaz Dechau mohl na vhodné skladbě emblémů spolupracovat i s brněnskými jezuiti, kteří, jak již bylo naznačeno, této slavnostní události věnovali velkou pozornost. Je nutné připomenout, že i jiné panegyrické tisky vydané u stejné příležitosti jako např. synopse divadelní hry s ohňostrojem ve Vídni⁵⁹, synopse zmíněné jezuitské divadelní hry *Porta Joseph seu Porta honoris* nebo grafický list zachycující slavoobránu olomouckých jezuitů opěvují svatbu jakožto plod a současně záruku míru a pokoje.⁶⁰

Edice⁶¹

Kurtze Verfassung / des gefertigten Künstlichen Lust- und Ehren=Feuer=Werks / welches auff das angestellte hohe Freuden=fest / und königliche Verlager / deß Durchleuchtigst=Großmächtigsten Fürsten und Herrn / Herrn JOSEPHI I. Roemischen und Hungarischen König / Erz=Herzogen zu Oesterreich / Und dero königlichen Gesponß Der Durchleuchtigsten Princessin WILHELMINAE AMALIAE Gebohrnen Herzogin von Hannover: Die Königliche getreue Stadt Brünn/ unter anderen ihren Freudens=Bezeugungen es auch in diesem / ihrer allerunterthänigsten Devotion gemäß / durch dero Burgerliche Büchsen=Meister und Feuer=Wercker darthun sollen, und in folgenden Ordnung solches den [...] Februarii 1699 anzünden lassen.

Erstlichen: Nach gegebenen Feuerzeichen / Paucken=Trompeten=und Schallmenen=klang / beschiecht der Anfang mit einer Salve aus sechs Haubizen oder Stucken darauß.

II. Ist des Römischen und hungarischen Königs / und dero königlichen Gesponß glorreiche hohe Rahmen / in einer hell=leuchtenden Feuer=Schrift zu sehen / auff folgende Weise: INNOVET OMNIPOTENS SPONSOS ET PRODEAT HAERES, AD MULTOS ANNOS LIMPIDUS INSTET AMOR!

III. Grosse Menge der versezt= und unversezten Ragetten werden in die höhe gelassen / und ihren Effect zeigen.

IV. Die aus zweien Mortiren Bogenweiß gegen einander in der Luft geworfene grosse Triumph=Kugeln / thuen zur Genügen die Augen ersättigen.

V. Die Sonne auff der höhe des Porthals / sambt dreien Sternen / und zwei Pyramidibus, zugleich die beede Sinn=Schriften: AMORE ET TIMORE, TERROR MIXTUS AMORI: Mit denen Astrolabischen Kugeln und vier Wappen=Rädern werden erleuchtet.

VI. Eine grosse Anzahl hoch=steigenden von allerhand Sorten in die höhe auffahrenden Ragetten sich zeigen / und auch allezeit sonsten ein spielendes Lust=Feuer / mit unterlaußet.

VII. Wunder=spielende drei grosse Lust=Kugeln werden aus denen Pöllern geworffen / und mit ihren schönen Feuer=Sternen die Luft zieren / dabei auch die Leucht=Kugeln einen hellen Glanz von sich werffen.

VIII. Eine Menge der feurigen Wasser=Kazen / in dem Teuch ihre sehens=würdige Operation verrichtet.

IX. Grosse außwerffende Feuer=Bomben / zeigen durch ihren gewaltsamen Trib ein lustiges Feuer=Spiel.

X. Etliche hell=glanzende Lust=Kugeln aus Pöllern geworffen / zieren mit ihren schönen Feuer den Himmels=Bogen.

XI. Grosse Außfahrende Feuer=Kugeln / mit stettigen der Ragetten=steigen begleitet.

XII. Der allergrößten versezten schwären Ragetten werden anjezt in die Höhe gelassen / und darbei auch viel anders unterschiedliches Luft=Feuer zu sehen ist.

XIII. Zwei grosse versezte Feuer=Räder / thun durch ihre wunderbahre gewaltige Bewegung / mit allerhand außfahrenden Feuer ihren Effect zeigen.

XIV. Etliche ganze Schaaren / mit sowohl versezt= als unversezten Ragetten / steigen mit ihren Gerausch in die Höhe / und vergnüglich zu sehen sein / dabei auch die helleuchtende Kugeln glanzten.

XV. Aus den Pöllern werden unterschiedliche Lust=Kugeln geworffen / welche gleichsam einen schönen neu=gestimeten Himmel darstellen / und beleuchten.

XVI. Eine Menge Wasser=Kazen / so mit ihren manicherelei Feuer / in den Teuch spielen. Darauß

XVII. Folget wieder von allerhand Sorten eine grosse Anzahl Ragetten / welche mit ihren Feuer=Rauschen und Knallen / in der Luft erschallen.

XVIII. Dahier wird zum andernmahl eine Salve, unter wehrenden Ragetten=steigen / aus denen Haubizen gegeben.

XIX. Aus denen Mortiren werden abermahl zwei grosse

Triumph=Kugeln in die Höhe getrieben / dabei et=welche Bomben mit ihren Feuer spielen.

XX. Grosse glanzende Kugeln werden in ihren Auß=fahren und Umblaußen unterschiedliche Lust=Feuer zeigen / und wohl operiren.

XXI. Mehr werden anjezt wieder etwelche annehmliche schöne Lust=Kugeln / aus denen Pöllern geworffen.

XXII. Wird das Porthal mit seinen spielenden Lust=Feuer angefeuret.

XXIII. Wieder etwelche ganze Reihe der grossen versezten Ragetten werden in die Höhe abgelassen.

XXIV. Auß denen grossen und mittlern Feuer=Bomben / ist ein starck= außfahrendes Feuer=Spiel zusehen.

XXV. Darauß mehrmahl eine grosse Menge unterschiedlichen versezten Ragetten in der Luft / wie auch anders dergleichen lustiges Feuer=Werks=Sachen mehr sich da=bie zeigt.

XXVI. Die abermahlen aus denen Pöllern oder Mörsen in die Höhe des Luftts geworfene Lust=Kugeln knallen und erleuchten mit ihren schönen häufigen Sternen / die finstere Wolken.

XXVII. Wiederholter spielen eine Menge der feurigen Wasser=Kazen in den Teuch. Darauß

XXVIII. Über hundert so wohl versezt= als un=versezte Ragetten fliegen mit ihren schnellen Flug in die Höhe / und ergözen sambt dem darbei nach unterschiedlichen angezündeten Lust=Feuer / die Augen.

XXIX. Sodann lassen sich mehrmahlen von denen schönen grossen Lust=Kugeln in der Luft sehen.

XXX. Zwei grosse versezte wunderliche Feuer=Räder / mit ihren gewaltig=außfahrenden / und spielenden Feuer.

XXXI. Feuer=spielende Bomben und anders dergleichen Sachen sich annehmlich zeigen.

XXXII. Eine Menge von unterschiedlichen Sorten Ragetten steigen dahie mit ihren Feuer ungewöhnlich hoch.

XXXIII. Aus denen Mortiren werden eine andere Gattung der herzlichen Triumph=Kugeln geworffen.

XXXIV. Grosse Feuer=Kugeln thun sich praesentiren mit ihren unterschiedlichen außfahrenden Luft=Feuer

XXXV. Veränderte Bomben und andere dergleichen Figuren / werffen ein verwunderliches Feuer von sich / welches lustig anzusehen ist.

XXXVI. Aus denen Pöllern werden etliche schöne Luft=Kugeln geworffen /so gleichsamb in der Luft ein Feuer=Regen in der Menge von sich werffen.

XXXVII. Sehr viel von unterschiedlichen Sorten / so wohl versezt= als unversezte Ragetten werden dahier zum Valet abgelassen.

XXXVIII. Und darauß mit der dritten Salve auß denen Haubizen / dieses Lust= und Ehren=Feuer=Werck vor diesesmahl beschlossen.

Brünn / Gedruckt bei Franz Ignati Sinapi / 1699.

Krátké shrnutí provedeného ohňostroje, který dalo na počest radostné události, přítomnosti nejjasnějšího a velkomožného knížete a pána Josefa I., krále římského a uherského, velkovodvy rakouského, a jeho královské družky nejjasnější princezny Amálie Vilemíny rozené vévodkyně z Hannoveru králi připravit věrné město Brno prostřednictvím svého ohňostrůjce a dělostřelce spolu s jinými projevy radosti v nejpoddanější pokoře v únoru 1699.

Nejdříve: Na dané znamení – za zvuku bubnů, trubek a šalmají – se začalo salvou z šesti děl.

II. K vidění je přeslavná slavobrána římského a uherského krále a jeho královské choti s ohnivým nápisem: Přichází všemocný ženich se svými potomky, na mnoho let láska přinese světlo!

III. Velké množství raket rozmístěných na kopci je vystřeleno do vzduchu. K vidění jsou různé světelné efekty.

IV. Oči se dostatečně nasatí pohledem na dvě velké triumfální koule, vystřelené proti sobě do oblouku ze dvou moždířů.

V. Ze zářícího slunce vycházejí tři hvězdy a z pyramidálních obelisků další dvě. Hvězdy na obloze osvětlené astronomickými koulemi společně vytvoří ohnivý nápis: S láskou a bázní, strach spojený s láskou!

VI. Objevuje se velký počet vysoko stoupajících raket různých druhů, které předvádí ohňovou hru.

VII. Tři velké rakety byly odpáleny a hvězdami zkráslily oblohu. I ze světelných koulí vycházelo zářivé světlo.

VIII. Kašna chrlila množství ohnivých plamenů, jež vzbuzovaly úžas v očích návštěvníků.

IX. Odpálené ohnivé bomby předvádí veselou hru ohně.

X. Několik nádherných zářivých koulí bylo vypáleno z děl a jasným světlem ozdobily oblohu.

XI. Velké ohnivé koule jsou společně s raketami nepřetržitě odpalovány.

XII. Nyní jsou odpáleny ty největší rakety a k vidění je tak mnoho dalších světelných efektů.

XIII. Dvě velké ohnivé koule díky svému obdivuhodnému pohybu a výbuchům na obloze ukazují rozličné ohnivé efekty.

XIV. Některé celé roje třaskajících raket stoupají do výšky a společně s jasnými a třpytivými koulemi poskytují zábavnou podívanou.

XV. Z moždířů jsou vypáleny další koule, které ozářily a zbarvily oblohu.

XVI. Z kašny tryskají rozličné ohnivé plameny.

XVII. Následuje další množství vypálených raket různého druhu, které vybuchují a třaskají ve vzduchu.

XVIII. Následně se opakuje salva z děl, při níž jsou z moždířů vypáleny další rakety.

XIX. Z moždířů jsou opět vystřeleny dvě velké triumfální koule, jejichž výbuch přináší další ohňovou hru.

XX. Velké zářivé koule ukazují při odpálení a kroužení různé ohnivé obrazce. Vytváří krásný dojem.

XXI. Nyní jsou opět vystřelovány krásné zářivé koule z moždířů, a to v ještě větší míře.

XXII. Na slavobráně jsou zapáleny ohně.

XXIII. Opět je do vzduchu vystřelena celá řada velkých raket.

XXIV. Ohňové záblesky z velkých a středně velkých koulí začínají další světelnou hru.

XXV. Opakovaně následuje velké množství různých raket vystřelených do vzduchu, vidět lze mnoho dalších zábavných prvků ohňostroje.

XXVI. Z moždířů jsou opětovně vypáleny koule, které se po výbuchu mění v roj hvězd osvětlující tmavé mraky.

XXVII. Množství vodních plamenů znovu tryská z fontány.

XXVIII. Přes sto raket letí rychle do vzduchu a společně se zažehlými světly jsou potěchou pro oči.

XXIX. Světelné efekty jsou i nadále k vidění díky odpáleným raketám a velkým koulím.

XXX. Vypáleny jsou dvě neobyčejně nádherné koule předvádějící ohňovou hru.

XXXI. K vidění je ohňová hra a podobně působivé efekty.

XXXII. Množství raket rozličného druhu stoupá díky ohni nezvykle vysoko.

XXXIII. Z moždířů jsou vystřeleny triumfální koule odlišného druhu.

XXXIV. Z velkých ohnivých koulí šlehlají rozličné plameny.

XXXV. Vybuchující koule a jiné podobné střely chrlí zvláštní ohně. Jedná se o veselou podívanou.

XXXVI. Z moždířů jsou vystřeleny krásné koule, které se ve vzduchu rozpadnou do ohnivého deště.

XXXVII. Velké množství rozdílných druhů raket je vystřeleno na závěr.

XXXVIII. A následně je třetí salvou z děl tento přenádherný ohňostroj ukončen.

Brno / Vytiskeno Františkem Ignácem Sinapim / 1699.

Původ snímků – Photographic credits: 1–5: Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek; 6: Praha, Národní knihovna České republiky (Strahovská knihovna)

¹ K barokním festivitám a efemérní architektuře viz Hertha Blaha, *Österreichische Triumph- und Ehrenpforten der Renaissance und des Barock*, (disertační práce), Wien 1950. – Václav Bůžek – Václav Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech v raném novověku*, České Budějovice 2000. – Jana Oppelová, *Slavnosti a efemérní architektura*, in: Jiří Kroupa (ed.), *V zrcadle stínů. Morava v době baroka. 1670–1790*, Brno 2003, s. 145–159. – Jana Oppelová, *Premonstrátská kanonie Hradisko u Olomouce a její kulturní prostředí*, in: Ondřej Jakubec – Marek Perůtka (edd.), *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura let 1620–1780, 3 / Historie a kultura*, Olomouc 2011, s. 53–65. – Ke smuteční architektuře tzv. *castrum doloris* viz např. Jitka Helfertová, *Castra doloris* doby barokní v Čechách, *Umění XXII*, 1974, s. 290–306. – Filip Komárek – Tomáš Valeš, *Castra doloris* raného novověku jako fenomén barokní efemérní dekorace, in: Jiří Roháček (ed.), *Epigraphica et Sepulcralia IV.*, Praha 2013, s. 251–285. – Jutta Schumann, *Die andere Sonne. Keiserbild und Medienstrategien im Zeitalter Leopold I.*, Berlin 2003. – Georg Schrott (ed.), *Solemnitas. Barocke Festkultur in Oberpfälzer Klöstern*, Kallmünz 2003, s. 59–73. – Kateřina Dolejší, *Dvojitý Triumf: Slavobrána olomouckých jezuitů z roku 1699*, *Opuscula historiae artium* 65, 2016, s. 34–55. – Radmila Prchal Pavlíčková, *Vizuální a performativní prvky v pohřebním kázání nad olomouckým biskupem Karlem z Lichtensteinu-Castelcorna z kostela sv. Petra a Pavla v Brně z roku 1695*, *Opuscula historiae artium* 66, 2017, s. 150–166.

² Slavobrána snad mohla být vztyčena na Zelném trhu nebo na tehdejší Rybím trhu před Zemským domem (Dominikánské náměstí). Značeno vpravo dole: L. C. *Laidig ibidem* Sc.; Grafický list již publikovala Petra Zelenková; viz Petra Zelenková, *Barokní grafika v 17. století v zemích Koruny české*, Praha 2009, č. kat. 69, s. 160–161 a Kateřina Fajtllová – Miroslav Kindl, *Koně v piškotech. Slavnosti na dvoře císaře Leopolda I.*, Olomouc 2017, č. kat. 4.24, s. 190. Slavobrána byla ve stejné době vztyčena i v prostoru olomoucké jezuitské koleje. Ke slavobráně olomouckých jezuitů podrobně viz Dolejší (pozn. 1), s. 34–55.

³ *Kurtze Verfassung/ des verfertigten Künstlichen Lust- und Ehren= Feuer=Werks/ welches auff das angestellte hohe Freuden=fest/ und königliche Verlager/ deß Durchleuchtigst=Großmächtigsten Fürsten und Herrn/ Herrn JOSEPHI I. Roemischen und Hungarischen König/ Erz=Herzogen zu Oesterreich/ Und dero königlichen Gesponß Der Durchleuchtigsten Princesin WILHELMINAE AMALIAE Gebohrnen Herzogin von Hannover: Die Königliche getreue Stadt Brünn/ unter anderen ihren Freuden=Bezeugungen es auch in diesem Jihrer allerunterthänigsten Devotion gemäß/ durch dero Burgerliche Büchsen=Meister und Feuer=Wercker darthun sollen, und in folgenden Ordnung solches den [...] Februarii 1699 anzünden lassen*, Muzeum Brněnska, Rajhrad, sign. R - R 34, přív. 32, dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuuid:39bbda7a-6aa3-4b4d-b398c8c74f21d784?page=uuuid:56998403-6cc2-4142-8818-aa8bc93dda28>; tisk je uložen také ve Vídni, Österreichische Nationalbibliothek (dále jen ÖNB), sign. 308776-C ALT MAG ALT, dostupné z: http://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=ABO_%2BZ9552510X.

⁴ Archiv města Brna (dále AMB), fond A1/3, Zápis z zasedání městské rady, rkp. č. 1291, fol. 66: „Das Feuerwerk zu dem [...]nečitelné] beyleger das Römische Königs belangen: wird fin von den Herrn Happl, dann der andere von den Herrn Dechau vermachte wird exhibiret [...]“. Johann Ignaz Dechau, známý především coby organizátor stavby kašny Parnas na Zelném trhu, byl od roku 1692 členem malé městské rady a od roku 1696 do roku 1710 působil ve vyšší městské radě; viz AMB, fond A1/3, rkp. 102, fol. 38r–47v. V literatuře bývá chybně uváděn jako Johann Ignaz Dechan viz např. Zelenková (pozn. 2). Paul Heinrich Happel byl přijat do malé městské rady roku 1699; viz ibidem, fol. 43.

⁵ Ibidem, fol. 105: „Feuerwerck: das anzustellen in proposito Gebaude feuerwerck betreffen: exhibiret der Herr Primator ein schriftlich project der über [nečitelné] feuer=werck [...] und überdessen [nečitelné] in Kupfer Vorstellung verffaste Beschreibung“.

⁶ Ibidem, fol. 105: „Dieses project der Cantzeley zu über[ra]schung und ordentl: Hinrichtung zu committiren, übrigens wirdt mit dem Kupfer=Stecher der Herr Buchhalter auf das [nečitelné] tractiren“. Brněnský tiskař Sinapi s rytcem

Laidigem na konci 17. století velmi úzce spolupracoval viz Milena Flodrová, Brněnská tiskaři v 17. a 18. století, *Brno v minulosti a dnes* 9, 1970, s. 56–80. – Petr Voit, *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*, Praha 2008, s. 510–511. – Zdeněk Šimeček, *Knižní obchod v Brně od sklonku 15. do konce 18. století*, Brno 2011. – Martin Deutsch, Johann Christoph Laidig a jeho ilustrace Zlatého nebeklíče od Martina von Cochem, *Opuscula historiae artium* 66, 2017, s. 76–89.

⁷ Značeno vlevo dole: I. I. *Dechau del.*

⁸ Dolejší (pozn. 1), s. 36.

⁹ Ibidem, O datu brněnské slavnosti informuje nápis, zároveň chronogram 1699, ve spodní části rytiny: *AVGVSTLS Sponsls Iosepho Vrbls Et HVngarlar Regl, et WILhELMInae PrlnClpl BraVnsChVeig=HannoVerlanar, PVBLICos Inter AppLaVsVs CIVItas BrVnensls EreXlt, die 24. Februarii.*

¹⁰ Viz níže edice a překlad, s. 8–12.

¹¹ Ibidem.

¹² *AVGVSTl Caesarls felIClter regnantls, et eLeonarar nepotl, Iosephl regls & aMaLlar reglar neonatar soboLl, aVstrlarCo prlnClpl, festlVos Inter lgnar brVna appLaVslt*, MZK, sign. Skř.1S-1248.850,40, dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuuid:6879c562-498a-44b8-8f39-13463780e66>.

¹³ Viz Oppelová (pozn. 1), s. 145–159.

¹⁴ Sv. Jan Křtitel může být vnímán jako prorok hlásající příchod „nového věku“ a ztělesnění oddanosti a lásky ke Kristu, tj. manželce či manželce.

Sv. Tomáš je považován za patrona dobrého sňatku viz Jan Royt, *Slovník biblické ikonografie*, Praha 2006, s. 281–282. – Vera Schaubert – Hanns Michael Schindler, *Rok se svatými*, Kostelní Vydří 1994, s. 330–332.

¹⁵ Herkulovy sloupy symbolizují neomezený a nekonečný rozsah habsburské říše a moc habsburských císařů viz např. Paolo Giovio, *Dialogo dell' imprese militari et amorose*, in Lione: apresso Guglielmo Roviglio 1559, s. 19. – Nicolaus Reusner, *Symbolorum Imperatoriorum Classis Tertia. Qua symbola continentur Imp. Caesarumque Romanorum Germanicorum; a Carolo Magno primo Caes. Germanico usque ad Rudolphum II. Caes. Austriacum. Opus iucundissimae et utilissimae lectionis, Francofurti, ex Officina Egen. Emmelii impensionis Ioannis-Iacobi Porffii*, 1614, s. 206–209. Objevují se např. v devize *Plus ultra* císaře Karla V. (1500–1558) viz např. Louise Schorn – Schütte, *Karl V.: Kaiser zwischen Mittelalter und Neuzeit*, München 2006, s. 7–24.

¹⁶ Slovo symbol je nutné vnímat s ohledem na dobovou percepci kategorií emblém a symbol. V případě výzdoby této slavobrány se jedná spíše o symboly neboli devízy vztahující se ke konkrétním osobám a konkrétní situaci. V této studii jsou označovány jako emblémy vzhledem k jejich formě a současné definici emblému jakožto uměleckého díla spojujícího obrazovou a literární složku tvořící celek. K tomuto teoretickému problému a problematice rozlišování a percepci emblému a symbolu viz např. Arthur Henkel – Albrecht Schöne, *Handbuch zur Sinnbildkunst des XVI. und XVII. Jahrhunderts*, Stuttgart 1978, s. IX–XVII. – Peter M. Daly, *Emblem Theory. Recent German Contributions to the Charakterization of the Emblem Genre*, Wolfenbütteler Forschungen Band 9, Nendeln / Liechtenstein 1979, s. 21–22. – Kurt Kümmel, *Emblembücher*, in: Hans Walther (ed.), *Lexikon der Buchkunst und Bibliophilie*, Leipzig 1987, s. 164–167. – Lubomír Konečný, *Mezi textem a obrazem. Miscellanea z historie emblematicky*, Praha 2002. – Kateřina Dolejší, „Naše zvědavé století se chce bavit novotou a nenadálou krásou.“ *Symboly ilustrované barokní tisky olomouckých jezuitů*, (disertační práce), Masarykova univerzita, Seminář dějin umění, Brno 2014.

¹⁷ *TVtores AqVILae Fert WILhELMIna Leones AVCTa Per EXCeLsos AVstrla. CresCet AVos.*

¹⁸ (1) *In insigni Iosephi Rom: Regis est Aquila et in Sponsae septem Leones, unde dicitur: Tutores Aquilae Leones* viz Explicatio Symbolorum č. 1.

¹⁹ *FILIVs IosephVs crescens aC CresCat Vt aVCTVs eX FaVsto Thoro Referat GerMIna FaVsta.*

²⁰ (2) *Porrigunt sibi annulos, cum consensu requisito ad matrimonium unde Ioseph I: ob litteras I (ut in philosophia) asserit, quod vellet eam habere, et ipsa pariter Amalia asserit A* viz Explicatio Symbolorum č. 2.

²¹ (3) *Iosephus, ex tot Regibus est Unus ex mille et Amalia quoque hunc numerum habet M: I* viz Explicatio Symbolorum č. 3.

²² Dolejší (pozn. 1), s. 39; viz také Stanislava Fedrová, *Kapitoly k panovnícké reprezentaci: Josef I. v grafice* (diplomová práce), Univerzita Karlova, Ústav pro dějiny umění, Praha 2012, s. 20–22. – Schumann (pozn. 1), s. 275–279.

²³ Druhá dvojice po obou stranách v prostoru atiky, třetí dvojice po obou stranách mezi dvojicemi sloupů v průčelí.

²⁴ (4) *Insigne Hungariae habet crucem, qua est lux Fidei Sponsa gerit Aquilam quae fixo in solem aspectu seu lucem crucis probatur* viz Explicatio Symbolorum č. 4. Znak Uher v podobě dvojramenného kříže je poprvé užíván v období vlády Bély III. Uherského (1148–1196); viz Richard Pražák (ed.), *Legenda a kroniky Koruny uherské*, Praha 1988, s. 116–118. Dvojramenný patriarší kříž se již v 8. století objevuje na mincích byzantských císařů; viz Elisabeth Jeffreys, *Byzantine Style, Religion and Civilization: In Honour of Sir Steven Runciman*, Cambridge 2006, s. 30–31.

²⁵ Geneviève Bühner-Thierry, *Lumière et pouvoir dans le haut Moyen Âge occidental: célébration du pouvoir et métaphores lumineuses*, in: *Mélanges de l'École Française de Rome. Moyen âge* 2, 2005, s. 521–556; viz také Fedrová (pozn. 22), s. 20.

²⁶ *Ibidem*; viz také Francois Bluche, *Za časů Ludvíka XIV: král Slunce a jeho století*, Praha 2006, s. 292.

²⁷ Schumann (pozn. 1), s. 98–109.

²⁸ 26. ledna 1699 byl uzavřen Karlovecký mír, jímž byl ukončen dlouhodobý konflikt s Osmanskou říší; viz Dolejší (pozn. 1), s. 36.

²⁹ Viz Explicatio Symbolorum č. 4: „[...] manželka má orla, který vzhlíží a vzletí ke slunci či světlu kříže“.

³⁰ Markéta Petrová, *Symbolika zvířat v Nové radě Smila Flašky z Pardubic* (diplomová práce), Univerzita Karlova, Ústav českých dějin 2008, s. 57–62. – Fedrová (pozn. 22), s. 22–23; viz také Dolejší (pozn. 1), s. 39.

³¹ (5) *Duae coronae Rom et Hungarica parantur haeredibus nascendis, Sponsa habet duos Simul Leones qui praesagiunt duos natos coronandos* viz Explicatio Symbolorum č. 5.

³² (6) *Joseph valet in cabalístico tria paria, hoc est 222. Amalia vero 62 seu, si dido numerum 6:2 222 addet ergo par paribus* viz Explicatio Symbolorum č. 6.

³³ Součet tří dvojek zároveň udává šest tedy první číslo „jména“ Amálie v kabale.

³⁴ „Sceptra (339) cui (212) Romae (166) pia (70) parent (286) Hungariae (626)“ – „Žezla, která zbožně vládne Římu i Uhrám“.

³⁵ *ex (385) Ioseph (222) caris (183) vivat (510) in (49) orbe (137) diu (213)“* – „Ať král Josef žije a vládne na zemi dlouho“.

³⁶ *elsi (127) Sponsa (331) sacrum (404) Foecundat (413) Amalia (62) Regnum (362)“* – „Nevěsta Amálie zúrodní Svatou říši“.

³⁷ (5) *Nato (191) aut (301) natos (281) cernat (229) ut (300) ante (146) Pater (246)“* – „Kéž otec předtím rozpozná narození synů“.

³⁸ Viz např. Paula Findlen, *Kabinety, sběratelství a přírodní filosofie*, in: Eliška Fučíková et al. (edd.), *Rudolf II. a Praha: císařský dvůr a rezidenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy*, Praha 1997, s. 209–215. – Vladimír Karpenko – Ivo Purš – Martin Žemla, *Divadlo věčné moudrosti a teosofická alchymie Heinricha Kunratha*, Praha 2017.

³⁹ *Porta Joseph Ezechiel: 48. seu Porta Honoris Augusto Romanorum, et Hungariae Regi Iosepho I. et Ejusdem Regiae Sponsae Wilhelminae Amaliae, Serenissimae Duci Hanoverane, in Nuptialem Applausum pro Theatro erecta*, Brünn, Franciscus Ignatius Sinapi, 1699, Tisk je uložen v Národní knihovně České republiky (Strahovská knihovna), sign. BC I 55/49.

⁴⁰ *Ibidem*, viz titulní list, v textu je vyznačen chronogram 1699.

⁴¹ ÖNB, *Liber Consultationum collegii Societatis Iesu Brunensis in Moravia a. 1688–1745*, cod. 12391, fol. 31.

⁴² Viz Bibliografická databáze řeholníků v českých zemích v raném novověku, dostupné z: <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000100767>.

⁴³ ÖNB (pozn. 38), fol. 31.

⁴⁴ *Písmo Svaté*, Ekumenický překlad, Praha 1979, Ez 48:32.

⁴⁵ *Porta Joseph seu Porta Honoris* (pozn. 36), *Prolusio*, s. 2.

⁴⁶ (7) *Campi Austriaci, qui sunt foecundi, Sponsa gestat duo ramosa cornua cervi, vocantur per similitudinem, ad ramos ramosa, dabunt ergo, et protru-*

dent rami ramos viz Explicatio Symbolorum č. 7. Bílé či stříbrné vodorovné břevno v červeném poli tvoří rodový znak babenberských markrabat, příslušníků první rakouské vládnoucí dynastie. Po vymření Babenberků a bitvě na Moravském poli roku 1278 získali rakouské državy v léno synové Rudolfa I. Habsburského (1218–1299) viz Peter Diem, *Die Symbole Österreichs*, Wien 1995, s. 3.

⁴⁷ Stejný emblém tentokrát však s odlišným lemmatem „*In terra nostra Flores apparuerunt*“ (*V naší zemi květy vzkvétají*) se objevuje i na druhé známé Laidigově rytině znázorňující ohňostroj se slavobránou na brněnském Zelném trhu z roku 1700, viz pozn. 12.

⁴⁸ Budoucí císař Svaté říše římské Karel VI. (1685–1745).

⁴⁹ (8) *a ELEOnora, LEOpoldo nascuntur duo leones coronati, unus Romana, alter Archiducali; Sponsa habet etiam leones, unde ait, quod et ipsa similiter pariet* viz Explicatio Symbolorum č. 8.

⁵⁰ Lev byl ve znaku Falckého kurfiřtství a rodovém znaku císařovny Eleonory Magdaleny, princezny Falcko-Neuburské.

⁵¹ (9) *Aquila diu vivit, et renovat se sic et cervus Sponsae solet esse longaevis, quod promittit longam vitam* viz Explicatio Symbolorum č. 9.

⁵² *Lexikon der christlichen Ikonographie: Allgemeine Ikonographie: Allgemeine Ikonographie A-F*, Bd. 1, Freiburg im Breisgau 1970, s. 70–76. – Jan Royt – Hana Šedinová, *Slovník symbolů: Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*, Praha 1998.

⁵³ Petrová (pozn. 30), s. 59–60.

⁵⁴ Viz Dolejší (pozn. 1), s. 38. – Fedrová (pozn. 22). – Zelenková (pozn. 2), s. 92–93.

⁵⁵ K ikonografii jelena viz *Lexikon der christlichen Ikonographie: Allgemeine Ikonographie F-K*, Bd. 2, Freiburg im Breisgau 1970, s. 286–287. – Royt – Šedinová (pozn. 49), s. 140–142.

⁵⁶ *Ibidem*, s. 286.

⁵⁷ (10) *Symbolum Regis est Amore et Timore, nempe reget, hoc ipsum est in Sponsae insigni* viz Explicatio Symbolorum č. 10.

⁵⁸ Dolejší (pozn. 1), s. 39; viz také Fedrová (pozn. 22), s. 27.

⁵⁹ Fedrová (pozn. 22), s. 27–59.

⁶⁰ Gasparus Franciscus Podevin je také autorem panegyrického tisku vydaného u příležitosti korunovace Josefa I. uherským králem viz Rostislav Smíšek, *Uherská korunovace Josefa I. jako prostředek symbolické komunikace*, *Český časopis historický* 114, č. 4, 2014, s. 651.

⁶¹ K ikonografii slunce např. Julius Wilhelm Zinggreff, *Emblematum Ethico-Politicorum Centuria IVLII Guilielmi Zingrefii*, Heildeberg 1619, č. 38, 72, k ikonografii a symbolice zvířat např. Sebastián de Covarrubias Orozco, *Emblemas Morales*, Madrid 1610, č. 84. – Joachim Camerarius, *Symbolorum et Emblematum Ex Animalibus Qua=DR Upedibus Desumtorum*, Norimberg 1596, č. 42, 46 nebo Joachim Camerarius, *Symbolorum et Emblematum Ex Vo=Lati-libus et Insectis Desumtorum Centuria Tertia*, Norimberg 1596, č. 4 viz Arthur Henkel – Albrecht Schöne (edd.), *Emblemata: Handbuch Zur Sinnbildkunst des XVI. Und XVII. Jahrhunderts*, Stuttgart 1978.

⁶² ÖNB, *Außführliche Relation Von dem den 1. Martii 1699. zu Wien gehaltenen Vortrefflichen Feuerwerck*, 1699, sign. 307381-B ALT MAG viz Ondřej Stolička, *Slavnostní vjezd Amálie Brunšvicko-Lüneburské do Vídně roku 1699* (diplomová práce), Jihočeská univerzita, Historický ústav, České Budějovice 2013, s. 43–45.

⁶³ Dolejší (pozn. 1), s. 35.

⁶⁴ Viz pozn. 3. Ediční poznámka: Text je transliterován přesně podle originálního německého textu včetně zachování majuskulních písmen u latinských citací.

⁶⁵ Za překlad děkuji kolegyni Veronice Králové. Vzhledem k mnoha obtížně srozumitelným formulacím a slovním obrátům se nejedná o doslovný překlad, ale spíše o volnější interpretaci, která by však neměla narušit obsahovou stránku sdělení.

SUMMARY

The Festive Arch and Fireworks in Brno Celebrating the Wedding of Joseph I to Wilhelmine Amalia in 1699

Martin Deutsch

This paper presents an iconographic and iconological analysis of the decorations that appear on a festive arch depicted in a copperplate engraving by Johann Christoph Laidig († 1717). The festive arch was erected on 24 February 1699 in Brno to mark the occasion of the wedding of Emperor Joseph I (1640–1705) to Duchess Wilhelmine Amalia of Brunswick-Lüneburg (1673–1742). The iconographic concept behind this work of ephemeral architecture and the programme of celebrations, which included a firework display, were matters decided by the representatives of the City of Brno and headed up by Brno councillor Johann Ignaz Dechau. The process of preparing for these celebrations can be traced to some extent from surviving archive materials, such as the minutes from the meetings of the city council. While we do not know who designed the ephemeral

architecture, we still have the fireworks programme, which, at the request of the city council, was supposed to be printed together with Laidig's engraving. The next part of the paper focuses on the emblems decorating the festive arch. The numbered emblems with lemmas were originally located on the festive arch, the obelisks, and the Hercules pillars in front of the architecture and Laidig's print presents them in detail print shows them in detail in groups of ten on each side? These are pairs of emblems that allude to the groom and bride and the predetermined nature of their union on a personal, moral, and dynastic level. A better and more accurate interpretation of the pictures in the emblems is made possible by the lemmas and a so-called interpretation of the symbols provided in the bottom section of the engraving. The emblems express the mutual affinity of the newlyweds in terms of the similarities between their coats of arms, virtues, and the symbolism of their first names in Kabbalah numerology. It is also possible to see in the decorations an emphasis on viewing the wedding as a symbol and guarantee of peace and the eternal rule and happy future of the Habsburg dynasty. The imperial wedding was lauded in this manner also within the order of the Society of Jesus. The decorative programme applied to the festive arch is thus interpreted (in this paper) in the context of art history and in a wider cultural-historical context.

Figures: **1** – Johann Ignaz Dechau – Johann Christoph Laidig, *Kurtze Verfassung des gefertigten Künstlichen Lust- und Ehren=Feuer=Werks*, copper engraving, 1699. Vienna, Österreichische Nationalbibliothek, sign. 308776-C ALT MAG ALT; **2** – Johann Ignaz Dechau – Johann Christoph Laidig, *the architecture and decorations of the festive arch*, section of the copper engraving *Kurtze Verfassung des gefertigten Künstlichen Lust- und Ehren=Feuer=Werks*, 1699. Vienna, Österreichische Nationalbibliothek, sign. 308776-C ALT MAG ALT; **3** – Johann Ignaz Dechau, Johann Christoph Laidig, *emblems that formed part of the decorations of the festive arch*, section of the copper engraving *Kurtze Verfassung des gefertigten Künstlichen Lust- und Ehren=Feuer=Werks*, 1699. Vienna, Österreichische Nationalbibliothek, sign. 308776-C ALT MAG ALT; **4** – Johann Ignaz Dechau – Johann Christoph Laidig, *bottom section of the Laidig engraving with an interpretation of the emblems*, section of the copper engraving *Kurtze Verfassung des gefertigten Künstlichen Lust- und Ehren=Feuer=Werks*, 1699. Vienna, Österreichische Nationalbibliothek, sign. 308776-C ALT MAG ALT; **5** – Johann Ignaz Dechau – Johann Christoph Laidig, *inscriptions and emblems in the top section of Laidig's engraving*, section of the copper engraving *Kurtze Verfassung des gefertigten Künstlichen Lust- und Ehren=Feuer=Werks*, 1699. Vienna, Österreichische Nationalbibliothek, sign. 308776-C ALT MAG ALT; **6** – Ferdinand Koblitz, *title page of a synopsis of the play Porta Joseph Ezechiel: 48. seu Porta Honoris*, 1699. Prague, National Library of the Czech Republic (Strahov Library), sign. BC I 55/49